

## Over de gebruikswaarde van onderwijsonderzoek\* KMBO-onderzoek als case

---

M. W. DE JONG, J. DE WILD, P. VAN DEN DOOL

*Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek  
van de Universiteit van Amsterdam*

---

### Samenvatting

*Onderzoek over het Kort Middelbaar Beroeps-  
onderwijs (n = 27) voldoet onvoldoende aan de  
informatiebehoefte van drie gebruikersgroepen:  
beleidsmakers, programmacoördinatoren en  
praktijkmensen. De oorzaken hiervoor moeten  
gezocht worden in 1) het inflexibele program-  
meringsproces dat te weinig rekening houdt met  
de gedifferentieerde informatiebehoeften van  
deze gebruikersgroepen en 2) het onvoldoende  
stimulans geven tot gebruik van de onderzoeks-  
resultaten, alsmede het ontbreken van structu-  
reel overleg tussen opdrachtgevers en onderzoe-  
kers. De invloed van design en wijze van  
dataverzameling op de relevantie is onduidelijk.  
Het KMBO-onderzoek voldoet wel meer aan de  
richtlijnen van het incrementele, politiek ge-  
kleurde beslissingsmodel over onderwijspro-  
gramma's dan aan het rationele model.*

*De belangrijkste aanbevelingen voor verbete-  
ring van de relevantie zijn: a) onderzoekspro-  
grammering aanpassen aan de gebruikersfunc-  
tie, b) de gebruikersfunctie tijdens de uitvoering  
van het onderzoek versterken en c) de commu-  
nicatie over onderzoeksresultaten intensiveren  
door begeleiding in het gebruik van resultaten te  
bieden en te differentiëren naar gebruikersgroe-  
pen.*

\*Het onderzoek waarover in dit artikel wordt ge-  
rapporteerd werd uitgevoerd met financiële steun  
van het Instituut voor Onderzoek van het Onderwijs  
(SVO).

### Inleiding

De relevantie van onderwijsonderzoek dat in opdracht van SVO is uitgevoerd, wordt vaak betwist (Haenen, 1984). Zowel onderwijsveld als beleidsmakers maken weinig gebruik van de onderzoeksresultaten. Een kwalijke zaak omdat het opdrachtonderzoek bij uitstek geacht wordt, naast wetenschappelijke doelen, ook een bijdrage te leveren aan het beleid en de praktijk van concrete opdrachtgevers uit het onderwijs.

In dit artikel wordt een poging ondernomen om enkele oorzaken van deze geringe relevantie te achterhalen. Dat doen we aan de hand van een concrete case, nl. het onderzoek over het Kort Middelbaar Beroepsonderwijs (KMBO). We zullen daartoe in paragraaf 1 de relevantie van het KMBO-onderzoek beoordelen en vervolgens op deze relevantie analyseren voor drie fasen in het traject van onderzoeksvraag tot -uitkomst, te weten: de programmering (par. 2), de uitvoering (par. 3) en de communicatie over de resultaten (par. 4). Aan het slot van het artikel presenteren we enkele suggesties ter versterking van de relevantie.

### 1 De relevantie van het KMBO-onderzoek

De afgelopen vijf jaren is een groot aantal onderzoeken verricht naar het KMBO (n = 27, waarvan acht op onderdelen betrekking hebben op het KMBO), merendeels gefinancierd door de SVO (n = 23). De onderwerpen, tijdsduur, methoden, onderzoekers en instituten variëren sterk. Deze KMBO-onderzoeken zijn beoordeeld als onderdeel van de Overallstudie KMBO, een (opdracht)onderzoek naar de resultaten van de proefprojecten KMBO aan de hand van eerder verricht onderzoek (De Jong & De Wild, 1988 a en b; De Jong & van den Dool, 1988). Voor de beoordelingscri-

teria zijn we in eerste instantie uitgegaan van Lodewijks (1988). Hij noemt als criteria voor een kwalitatief goed researchprogramma:

- a. het leveren van bruikbare, verantwoorde antwoorden in produkten die een markt vinden;
- b. de aansluiting bij beleids- en handelingskaders.

Deze nog vrij globale criteria zijn geconcretiseerd aan de hand van Weiss (1984) die onderscheid maakt naar de behoefte aan informatie van beleidsmakers, programma-coördinatoren en praktijkmensen over het verloop van het te evalueren programma (in casu het KMBO-ontwikkelingsproces). Beleidsmakers, die beslissen over voortgang, uitbreiden of stoppen van een programma, hebben behoefte aan gegevens over de relatie tussen het programma en effecten. Programma-coördinatoren, die vooral voorwaarden scheppen voor de verbetering van het programma en recrutering van personeel, hebben behoefte aan informatie over het verloop van het programma. Praktijkmensen, die de eigen onderwijssituatie met het programma willen verbeteren, hebben niet zozeer behoefte aan evaluatie maar aan informatie over het verloop van de vernieuwing wat betreft het omgaan met leerlingen en materiaal.

Hoe staat het met de beslissingsrelevantie (Scheerens, 1987) van het KMBO-onderzoek voor deze drie groepen? We hebben deze vraag beantwoord met behulp van de volgende methoden:

- a. een vragenlijst voor programma-coördinatoren;
- b. een beknopte interviewronde over het gebruik van onderzoeksresultaten bij het KMBO-ontwikkelingsproces;
- c. een beschrijving van het verrichte KMBO-onderzoek wat betreft opzet en uitvoering en communicatie over de resultaten.

Ad a. De aansluiting op de beslissingsproblemen van programma-coördinatoren, in dit geval KMBO-projectleiders ( $n = 57$ ) en begeleiders ( $n = 23$ ), is, afgaande op hun oordeel, gering. Respectievelijk 61% en 74%, zo bleek uit de resultaten van de vragenlijst, is van mening dat het KMBO-onderzoek geen implicaties heeft gehad voor hun school of voor de begeleiding. Het verrichte onderzoek heeft onvoldoende aangesloten op informatiebehoefte over het verloop van het KMBO-ontwikkelingsproces.

Ad b. Uit de beknopte interviewronde ( $n = 5$ ) met beleidsmakers en sleutelpersonen van het KMBO-ontwikkelingsproces blijkt dat bovenal de politieke krachtsverhoudingen de richting van de (KMBO)onderwijsvernieuwing bepalen. Onderzoeksresultaten worden daarin alleen gebruikt als het gunstig uitkomt. De toepassing van onderzoeksresultaten blijft voor het KMBO beperkt tot een (selectief) gebruik in een beleidsnotitie en het beantwoorden van kamervragen waarbij wordt aangegeven dat de relatie tussen numerus fixus en het aantal toegelaten leerlingen niet is onderzocht (Uitleg, 1988). Een mogelijke interpretatie is dat het overheidsbeleid slechts een geringe gevoeligheid voor inhoudelijke argumenten heeft die vanuit onderzoek worden aangedragen (cf. Van de Vall, 1980; Cronbach, 1980) en sterk wordt bepaald door een multi-actor beslissingscontext. De recente analyse van Karstanje (1988) over beleidsevaluatie bij onderwijsvernieuwing laat vergelijkbare resultaten zien. Een soortgelijke conclusie trekt Van Oijen (1987): de geschiktheid van een beleidsactor als opdrachtgever en gebruiker van onderzoek wordt bepaald door zijn capaciteit om informatie op te nemen, een inhoudelijke motivatie en een rationele beleidsstijl.

Ad c. De 27 onderzoeken die betrekking hebben op het KMBO zijn beschreven, ingedeeld en beoordeeld op 8 variabelen (ontleend aan Van Oijen, Snellen & Westerlaak, 1984; Van de Vall, 1980; Cuba, 1982 in Van den Berg & Vandenbergh, 1984; De Vries, 1987; registratieformulieren van SISWO en SWIDOC). Voor de beschrijving zijn vier variabelen relevant: onderzoekstype, methoden van dataverzameling, aanwezigheid van begeleidingscommissie, formulering van aanbevelingen. De resultaten zijn samengevat in Tabel 1.

Uit Tabel 1 blijkt dat er zeer uiteenlopende onderwerpen zijn onderzocht (van marketing tot emancipatie), met een accent op onderwijskundige vormgeving en specifieke groepen. Een vijfde van het onderzoek was evaluatief. Onder evaluatief onderzoek verstaan we daarbij onderzoek dat gericht is op het vaststellen van effecten van beleid of praktijkexperimenten (Van Oijen e.a., 1984). Meer dan tweederde bestaat uit descriptief (52%) of exploratief onderzoek (15%). Evenceens tweederde hanteert twee of meer methoden van dataverzameling en daarvan gebruikt 30% zelfs meer

dan drie methoden. Slechts 15% van het beschreven KMBO-onderzoek beschikte over een (externe) begeleidingscommissie, 40% viel onder de verantwoordelijkheid van een ministeriële evaluatiegroep (die reeds enkele jaren ter ziele is) en meer dan 30% (m.n. de onder-

zoeken van recente datum) kende geen begeleidingscommissie. De huidige situatie lijkt dan ook het best getypeerd te worden door het gescheiden-wereld-model (Van Hoesel, 1985). Dat houdt in dat er momenteel over het algemeen geen structuur voor communicatie,

Tabel 1 *Overzicht van het KMBO-onderzoek*

<i>Publikatie</i>	<i>Onderwerp</i>	<i>Type</i>	<i>Data</i>	<i>Begeleid. Commissie</i>	<i>Aanbeveling</i>
<i>School- en beroepsloopbanen</i>					
Imhoff e.a., 1985	school- en beroepsloopbanen	descriptief	vragenlijst	O & W	veel
Diederer, 1987	loopbanen na KMBO of BBO	toetsend	interviews	geen	weinig
<i>Relatie met arbeidsmarkt</i>					
Geurts en Hövels, 1983	aansluiting arbeidsmarkt	exploratief	literatuur sec. analyse	O & W	veel
Geurts e.a., 1984	positie werkende jongeren	descriptief	interviews	O & W	veel
Geurts en Römken, 1985	aankomend vakmanschap	exploratief	interviews vragenlijst casestudies	O & W	veel
Kayzel en Van Wel, 1985	veranderingen in beroepspraktijk	exploratief	literatuur vragenlijst casestudies	geen	weinig
Geurts, 1986	ontwikkelingen beroepsonderwijs	theoretisch	literatuur sec. analyse	geen	weinig
Van Dijk en Timmers, 1986	marketing KMBO	instrumenteel	literatuur	geen	veel
<i>Onderwijskundige vormgeving</i>					
Meesterberends-Harms e.a., 1984	programma-eenheden in de praktijk	evaluatief	interviews vragenlijst documenten	O & W	veel
Meesterberends-Harms en Den Boer, 1985	ontwikkeling van programma-eenheden	evaluatief	vragenlijst documenten	O & W	weinig
Meesterberends-Harms en Den Boer, 1984	kenmerken van programma-eenheden	evaluatief	documenten	O & W	redelijk
Den Boer e.a., 1983	beroepsgerichte eenheden	descriptief	interviews vragenlijst documenten	O & W	veel
Van Putten, 1984	niet vaktechnische doelen	descriptief	interviews	O & W	redelijk
Meesterberends-Harms en Den Boer, 1988	gebruik van programma-eenheden	evaluatief	vragenlijst	geen	redelijk
Meijer e.a., 1983	stages	ontwikkelings	zeer uiteenlopend	ja	redelijk
De Vries en Van Wel, 1986	buitenschools leren	descriptief	literatuur	?	weinig
De Jong e.a., 1987	integratie van het vormingswerk	exploratief	literatuur interviews vragenlijst casestudies	geen	veel
Baltussen en Saris, 1986	evaluatie deeltijd KMBO	evaluatief	interviews vragenlijst	geen	veel

Vervolg Tabel 1 *Overzicht van het KMBO-onderzoek*

<i>Publikatie</i>	<i>Onderwerp</i>	<i>Type</i>	<i>Data</i>	<i>Begeleid. Commissie</i>	<i>Aanbeveling</i>
<i>Specifieke groepen</i>					
Derriks e.a., 1987	projecten voor randgroepjongeren	descriptief	literatuur interviews vragenlijst sec. analyse documenten	ja	veel
Dekkers en Don, 1987	allochtonen en randgroepjongeren in KMBO	descriptief	interviews vragenlijst sec. analyse documenten	geen	redelijk
Van Geel en Kösters, 1986	schakelprogramma's deeltijd KMBO	descriptief	interviews vragenlijst casestudies observatie	?	veel
Tebbertman en Neuman, 1984	situatie allochtonen in beroepsonderwijs	descriptief	interviews	?	veel
Boxtel en Van der Linden, 1985	allochtonen in 2e fase voortgezet onderwijs	descriptief	literatuur interviews sec. analyse	ja	veel
Buster, 1984	allochtonen tussen school en werk	descriptief	interviews	ja	veel
Bontius e.a., 1981	meisjes in verzorgingsopleidingen	descriptief	literatuur interviews casestudies	O & W	weinig
Bontius e.a., 1982	roldoorbreken	descriptief	interviews documenten	O & W	veel
Gunnink en Dekkers, 1987	emancipatie	descriptief	interviews vragenlijst sec. analyse documenten	geen	redelijk

relevante input en feedback van het onderwijsveld en de overheid beschikbaar is.

In 44% van de bestudeerde KMBO-onderzoeken wordt weinig of redelijke aandacht besteed aan de vertaling van conclusies in aanbevelingen. In 56% gebeurt dit in ruime mate. Veel van de aanbevelingen zijn echter globaal van aard en niet gerelateerd aan (beleids)keuzen op micro-, meso-, of macroniveau. Er zijn ook enkele positieve voorbeelden te melden: twee studiedagen (in 1983 en 1988) waren aanleiding tot discussie tussen actoren onderling en met onderzoekers (cf. SVO, 1984; De Jong & Van den Dool, 1988). En sommige onderzoeken formuleren concrete beleidsaanbevelingen op verschillend niveau (b.v. Derriks, Babeliowsky & De Kat, 1988; Den Boer, Meesterberends-Harms & Van Splunter, 1983).

Het is niet de eerste keer dat dit soort conclusies (over a. t/m c.) wordt gepresenteerd. Diverse pogingen zijn ondernomen om de beslissingsrelevantie van onderwijsonderzoek te verhogen. Scheerens (1987) analyseert deze pogingen aan de hand van twee modellen: het rationele versus het incrementele beslissingsmodel. De veronderstellingen van het rationele model houden o.a. in dat er sprake is van een duidelijke definitie van programma-doelen, dat het zinvol is oorzaak-gevolg hypothesen op te stellen en dat er sprake is van relatief stabiele programma's waarin beslissers zijn te identificeren. De evaluatie is in dit model een doel-middel analyse en het gebruik van de resultaten volgt direct uit die resultaten. Het incrementele model gaat uit van vaag geformuleerde programma-doelen die kunnen verschuiven in de loop der tijd en waarbij de

implementatie per situatie sterk kan verschillen. Karstanje gebruikt vergelijkbare modellen. In beleidsvorming onderscheidt hij twee typen: synoptisch (letterlijk: overzicht gevend) en incrementeel (marginaal verschillend van bestaand beleid). De informatie voor het eerste type dient ter verhoging van de rationaliteit van beslissingen over het programma, met onderzoek naar doel-middel relaties en kosten-baten analyses als belangrijkste middelen. Er wordt een directe relatie tussen onderzoek en beleid verondersteld: de onderzoeksresultaten zouden tot betere probleemoplossingen leiden. In het incrementele beleidsvormingstype worden beslissingen over het programma gezien als neerslag van onderhandelingen en machtsverhoudingen tussen de diverse betrokken groeperingen. Kennis als wetenschappelijk product is in dit model niet méér gezaghebbend dan andere informatiebronnen. Drie door Karstanje geanalyseerde innovatieprojecten (geïntegreerd voortgezet onderwijs, KMBO, het MAVO-project) verliepen volgens incrementele beleidsvorming.

Karstanje analyseerde slechts de beginfase van het KMBO (tot aan 1984). Wij gaan verder waar Karstanje gestopt is en passen het rationele en incrementele model toe op drie fasen van het KMBO-onderzoek (de programmering, de uitvoering en de presentatie van de resultaten).

## 2 *Het programmeringsproces*

‘Whom should be served?’ Dat is één van de belangrijkste vragen bij programmering van opdrachtonderzoek. Wie er bediend is blijkt uit de volgende reconstructie van het programmeringsproces. Het grootste gedeelte van het recente KMBO-onderzoek is begonnen als voorstel van zgn. probleemverkenners. Sinds 1984 (daarvoor deed de IPAC-P dit programmeringswerk) zijn er drie SVO-probleemverkenningen gemaakt over de tweede fase voortgezet onderwijs (Van den Dool & De Jong, 1984; De Jong & Van den Dool, 1984; Nieuwenhuis & Silvertand, 1986, 1987). Probleemverkenners hebben tot taak de belangrijkste ontwikkelingen op hun probleemgebied in kaart te brengen en bij diverse klanten van opdrachtonderzoek te inventariseren welke onderzoeksvragen bij hen leven. De verkenners vertalen deze vragen in onder-

zoeksvoorstellen met een wetenschappelijk kader en geven daar, omdat er meer voorstellen dan middelen zijn, hun prioriteiten bij. Daarna worden deze voorstellen door het SVO-bestuur beoordeeld en geselecteerd, uitmondend in zgn. aanbestedingen waarvoor onderzoekinstellingen projectvoorstellen kunnen indienen. Deze procedure neemt niet alleen vrij veel tijd in beslag, maar wordt ook door de context van diverse actoren beïnvloed (Van den Dool, 1988). We noemen:

### *a. Het wensenlijstje van diverse klanten*

Als dit lijstje groot is zullen ook zeer relevante onderwerpen onvoldoende prioriteit krijgen om kans te maken op daadwerkelijke uitvoering; een probleem dat zich zowel bij het incrementele als het rationele model voordoet. Voor het KMBO is b.v. zeer weinig onderzoek naar het deeltijd-KMBO en het leerlingwezen verricht. Door het ontbreken van vergelijkingsmogelijkheden met deze onderwijstypen zijn er nauwelijks mogelijkheden om zinnig in te gaan op het debat over de structurele vormgeving van het KMBO. Aangezien veel onderwijspolitieke beslissingen over het KMBO de structurele vormgeving betreffen, betekent dit een vermindering van aansluitingsmogelijkheden op beleidskaders. Dat geldt ook voor een ander gesneuveld onderwerp: een breed opgezet cohortonderzoek dat over een reeks van jaren cijfers levert over in-, door- en uitstroom. Het ontbreken van deze cijfers vermindert het aantal gegevens over het verloop van de innovatie en verkleint daarmee de bijdrage aan beslissingen van beleidsvoerders en programma-coördinatoren. De belangrijkste reden voor deze bedreiging is dat het ministerie van O & W dergelijk onderzoek niet wenst. De probleemverkenners zijn er onvoldoende in geslaagd daar op in te spelen om de noodzaak van deze onderzoeken duidelijk te maken aan de SVO en/of om een andere onderzoeksvrager tot adoptie van een onderzoeksvoorstel te bewegen.

### *b. De prioritering van de probleemverkenners*

De probleemverkenners maken een, meestal geëxpliciteerde, afweging ten gunste van sommige onderwerpen. De belangrijkste afwegingen daarbij zijn of er een duidelijke klant is, of het onderwerp een kernprobleem vormt, en of het onderwerp onderzoekbaar is. Hoewel er een poging is gedaan om de onderwerpen in

een input-output schema te vatten (Nieuwenhuis & Silvertand, 1986), valt op dat er nauwelijks doel-middel vraagstellingen worden geprioriteerd. Over het algemeen ontbreekt er een uitgewerkte methodologie voor het uitvoeren van een onderzoeksprogrammering, zo constateren ook de probleemverkenner zelf.<sup>1</sup> Dat wreekt zich met name bij de selectie van relevante en onderzoekbare onderwerpen.

#### *c. De overwegingen van het SVO-bestuur*

Ook in dit krachtenveld sneuvelen onderwerpen, helaas vaak niet duidelijk van argumenten voorzien. Zo is er, hoewel geprogrammeerd, geen ontwikkelingsgericht onderzoek uitgevoerd. Dit type onderzoek, een combinatie van wat Van Hoesel (1988) strategisch en praktijkgericht onderzoek noemt, dient ter ondersteuning van het innovatieproces en is analoog aan de ontwikkelingsfase van het beleid over het programma. Het kan gericht zijn op het verloop van innovatieprocessen, op de ontwikkelingsstrategie, op de verhouding tussen doel en middelen, op managementproblemen, of op inhoudelijke problemen van het ontwikkelingswerk. Dit type onderzoek, waarvoor in het onderwijsveld veel belangstelling en waardering bestaat (Karstanje, 1988), wordt in wetenschappelijke en SVO-kringen minder hoog aangeslagen. Met als gevolg dat het niet wordt uitbesteed, als onvoldoende wetenschappelijk wordt beoordeeld (Van den Dool, De Jong & De Wild, 1985), of in de kiem wordt gesmoord (zie de ontwikkelingsactiviteiten van het RION in Emmen, rond 1982). Dat betekent dat combinaties van analoge beleids- en onderzoekstypen, Van Oijen (1987) noemt b.v. de combinatie van constructief innovatiebeleid en ontwikkelingsonderzoek, daardoor minder mogelijk zijn.

#### *d. Wijziging van beleidskader*

Een andere bedreiging is wat Lodewijks (1988) tussentijds wijziging van het beleids- of handlingskader noemt. Onderzoek dat ruim voor de beleidsbeslissing over de integratie van het vormingswerk in het KMBO gepland was, dreigde sterk aan relevantie in te boeten, doordat het ministerie van O & W vrij onverwacht besloot het vormingswerk ook zelfstandig voort te laten bestaan. Het onderzoek (De Jong, Moerkamp, Onstenk & De Wild, 1987) was op dat moment in volle gang en had aan-

wijzingen voor de beslissing kunnen leveren. Door tijdrovende aanbestedingsprocedures, tussen het formuleren van de onderzoekswens en -vraag en het feitelijk in uitvoering nemen is ruim anderhalf jaar verstreken, en door gebrek aan structureel contact met de onderzoeksvrager kwamen de onderzoeksconclusies enigszins als mosterd na de politieke maaltijd.<sup>2</sup> Hetzelfde geldt voor de Overall-studie zelf: de belangrijkste beslissing over de structurele plaats van het KMBO (onderbrenging bij het MBO) was reeds genomen voordat de resultaten bekend werden. Ook dit wijst op een incrementele beleidsvorming, waarbij onderzoeksresultaten slechts een gering onderdeel van de informatiebasis vormen. Het onderzoek heeft in ieder geval geen bijdrage geleverd aan de wijziging van het beleidskader. Binnen dit veranderde kader kan het nog wel inhoudelijke aanwijzingen bieden voor de onderwijskundige vormgeving van het KMBO en het MBO.

We kunnen concluderen dat bij de programmering meestal impliciet is uitgegaan van een incrementeel model voor onderzoeksprogrammering. Dit model is echter onvoldoende in zijn consequenties uitgewerkt, waardoor er te weinig rekening is gehouden met de gedifferentieerde informatiebehoefte van diverse gebruikers. Zowel de geprioriteerde onderwerpen en de flexibiliteit van de programmering als het soort onderzoek zijn hieraan te weinig aangepast.

#### *Aanbevelingen*

Vanuit de invalshoek van het incrementele model worden vooral aanbevelingen over de programmering geformuleerd ter verbetering van de externe validiteit. Zo formuleren Cronbach et al. (1980) drie stappen: allereerst dienen de stadia van de innovatie/programma-ontwikkeling in kaart te worden gebracht. Vervolgens worden de vragen om informatie bij de gebruikersgroepen geïnventariseerd. Deze worden tot slot ingeperkt tot te onderzoeken variabelen. De belangrijkste criteria bij deze reductie zijn: mate van onzekerheid over de antwoorden op de vraagstelling, de onzekerheidsreductie als gevolg van onderzoek, relatieve kosten, de invloed van informatie op beleids- en voortgangsbeslissingen. Abt (1976) formuleert een heuristisch voor programmering waarin eerst aandachtspunten

voor evaluatie worden geformuleerd en vervolgens de eisen om de gebruikswaarde van de informatie te verhogen worden vastgesteld.

Karstanje (1988) stelt een zeer uitgebreid 5 stappen-model op voor (evaluatie)onderzoek dat is gericht op beleidsvoorbereiding. Het model bevat een contextanalyse van de vernieuwing, gericht op het verkrijgen van beter inzicht in de positie van andere actoren en op het aandragen van informatie voor de programmering. De tweede stap is een actoranalyse waarin opvattingen, visie op gewenste strategie, functie van onderzoek en onderzoeksvragen worden geïnventariseerd. Vervolgens wordt in de derde stap een informatie-verzamelingsplan opgesteld. De belangrijkste criteria voor prioritering in deze programmering zijn in zijn visie de potentiële bruikbaarheid van de informatie in beleidsvorming, de tijdige beschikbaarheid en de relatieve kosten. Stap 4 is het verzamelen van informatie (het gebruik van meerdere bronnen en authenticiteit van de informatie staan hierin voorop). De laatste stap is het bevorderen van de toepassing van de onderzoeksresultaten.

Van Oijen (1987) ontwikkelt drie beleids-scenario's voor het opzetten van onderzoek. Hij maakt daarbij onderscheid tussen functie van het onderzoek (oriëntatie, ontwikkeling, evaluatie). Samen met de maatschappelijke context (stabiele of onrustige omgeving) heeft deze functie consequenties voor de kenmerken van het te onderzoeken probleem en het mogelijke gebruik van de resultaten. Het gebruik van de resultaten is m.n. bij beleidsontwikkeling boven gemiddeld te verwachten mits, en aan die voorwaarde wordt helaas lang niet altijd voldaan, de beleidsontwikkeling geen geheel andere wending neemt.

Diverse auteurs doen voorstellen om de samenwerking tussen onderzoeksvragers en onderzoekers te intensiveren, bijvoorbeeld door een intensievere sociale interactie met een sterker 'commitment' van onderzoeksvragers aan onderzoeksprogramma's (Lodewijks, 1988), door betere structurering van de aanbodzijde van het onderzoek of door een meer probleemgeoriënteerde definiëring van SVO-programmalijnen (Van den Dool, 1988). Van den Dool, Beintema, Roede & Van der Sijde (1988) stellen tot slot voor de programmering zo dicht mogelijk (lokaal) bij de betrokkenen uit te voeren, met een flexibele aanpak die verkokering en bureaucrativering tegengaat.

Scheerens (1987) stelt daar tegenover, om de prescriptieve waarde van het rationele model te bewaren, de rationele reconstructie van 'fuzzy' programma's en diffuse beslissingscontexten. Die reconstructie is gericht op de causale structuur tussen programma-varianten en verwachte uitkomsten. Het doel is het leveren van empirische evidentie in controversiële kwesties door die effectmaten te selecteren waarop de verwachtingen van sleutelpersonen het meest varieert.

### 3 *De uitvoering van het KMBO-onderzoek*

In het rationele model stond 10 jaar geleden vooral de poging voorop om onderzoeksdesigns te ontwerpen die kapitaliseerden op de sterkte van het bewijs over het ingezette middel (b.v. Scheerens, 1984). De interne validiteit, in de zin van resultaten alleen kunnen toeschrijven aan het te evalueren programma, stond voorop in ontwerp en effectmeting. Recent is met name de rationele reconstructie van de veronderstellingen over de effecten van het te evalueren programma een centraal aandachtspunt (Scheerens, 1987). De belangrijkste criteria voor de beoordeling van onderzoek vanuit het rationele beslissingsmodel operationaliseren we als volgt. Als onderzoekstype wordt evaluatie-onderzoek het meest waardevol geacht, met een design dat het effect van het programma kan vaststellen, op basis van een onafhankelijke effectmeting.

In het incrementele model staat de beschrijving van lokale implementatievarianten centraal en wordt een bandbreedte van methoden en onderwerpen nagestreefd (Cronbach, 1982). Externe validiteit van de onderzoeksgegevens vraagt daarbij om representatieve variabiliteit zowel in de vormgeving van het programma c.q. evaluandum als in de omstandigheden (gemeten naar variabiliteit die bij werkelijke invoering zal ontstaan). De criteria voor de beoordeling van onderzoek volgens het incrementele model hebben we daarbij geoperationaliseerd als: beschrijvend onderzoek wordt als waardevol gezien, met een design dat gericht is op het bestrijken van de variaties in de vormgeving van het programma, waarbij uiteenlopende methoden van dataverzameling worden gebruikt.

Vanuit het rationele beslissingsmodel beoordeeld komt de uitvoering van het KMBO-

onderzoek er niet onverdeeld gunstig af. Slechts een vijfde bestaat uit evaluatie-onderzoek (zie Tabel 1). Bij enkele van de evaluatie-onderzoeken ontbreken evaluatie-criteria en vergelijkingsmogelijkheden met andere (controle)groepen. Op twee onderzoeken na is steeds aan betrokkenen gevraagd naar door hen waargenomen effecten. Kortom: zowel in onderzoekstype, design als effectmeting is het meeste KMBO-onderzoek volgens het rationele model niet overtuigend.

Voor beoordeling vanuit het incrementele model geldt dit veel minder. Het KMBO-onderzoek is voor twee-derde beschrijvend en bestrijkt verschillende onderwerpen in uiteenlopende situaties. Er worden daarbij overwegend meerdere methoden van dataverzameling gehanteerd (zie Tabel 1). Of daarmee de representatieve variabiliteit voldoende is gewaarborgd, valt op grond van deze gegevens niet goed te zeggen.

We kunnen concluderen dat de uitvoering van het KMBO-onderzoek onvoldoende tegemoet komt aan de richtlijnen van het rationele model. Het lijkt, we zeggen het met de nodige voorzichtigheid, beter te voldoen aan de eisen van het incrementele model. Over het algemeen zijn echter uit deze beoordeling geen aanwijzingen af te leiden voor een positieve of negatieve invloed van de uitvoering van het KMBO-onderzoek op de waargenomen relevantie (cf. Van Oijen, Snellen & Westerlaak, 1984, die geen samenhang vonden tussen de mate van gebruik en de technische kwaliteit van de onderzoeksprojecten).

#### 4 *Communicatie over onderzoeksresultaten*

Volgens het rationele model leveren de onderzoeksresultaten aanwijzingen voor de beste probleemoplossingen. Zowel de kwaliteit van het onderzoek als de directe aansluiting op de beslissingen van beleidsmakers laat te wensen over. Het model levert weinig aanknopingspunten voor de communicatie over onderzoeksresultaten. In het incrementele model neemt deze communicatie een belangrijke plaats in. Twee elementen zijn essentieel.

Dat is allereerst het geven van een impuls tot gebruik (b.v. door een symposium te organiseren, of door bespreking van de resultaten in reguliere overlegsituaties, cf. Karstanje, 1988). Van Oijen (1988) benadrukt verster-

king van de opbrengststuring bij beleidsonderzoek, b.v. door het onderzoek op te nemen in het bestaande systeem van kwaliteitsbewaking in de betrokken instelling. Schepel en Kotte (1988) leggen nadruk op meer aandacht voor de uitvoering van onderzoek, de verspreiding van resultaten en de begeleiding daarvan. Zij constateren dat de samenhang met andere instellingen uit de verzorgingsstructuur veelal ontbreekt en pleiten voor versterking van de gebruikersfunctie van onderzoeksresultaten door meer te differentiëren naar de doelstelling van de gebruikende instelling en de communicatie aan de gebruiker aan te passen.

Ten tweede wordt het politiek karakter van de besluitvorming benadrukt. Het overheidsbeleid is niet altijd gevoelig voor inhoudelijke argumenten. Van Oijen e.a. (1984) noemen dit de geringe onderzoeksreceptiviteit van het beleid. Rekening houden met de onderzoeksreceptiviteit van de onderzoeksvrager kan volgens Van de Vall (1987) door de strategische haalbaarheid van de presentatie en aanbevelingen voor ogen te houden. Daarbij gaat het om aandacht voor macht, voor waarden, voor wat er gebeurt met resultaten als de gegevens de positie van een machtsgroep wel/niet ondersteunen.

Brown et al. (1984) benadrukken de verschillen in informatiebehoefte van beslissers bij uiteenlopende situaties. De handelingen en informatiebehoefte variëren afhankelijk van de gepercipiëerde risico's op verlies van aanzien en naam, de tijdsdruk op de beslissing en de beschikbaarheid van correcte oplossingen. In een situatie met weinig risico's, zonder tijdsdruk en met verschillende oplossingen achter de hand zal een beleidsactor indiffernt staan tegenover evaluatie of onderzoek. In een situatie waarin de risico's groot zijn, de tijdsdruk hoog is en er verschillende oplossingen voorhanden zijn, zal de beleidsactor geneigd zijn de beslissing uit te stellen en vooral die informatie over te nemen die zijn eigen ideeën ondersteunen. Zo zijn er nog meer uiteenlopende besluitvormingscontexten mogelijk waar de onderzoeker mee rekening zou moeten houden.

De belangrijkste consequentie van Cronbachs adagium (een onderzoeker dient gericht te zijn op de 'policy shaping community') is dat onderzoekers ter vergroting van de onderzoeksreceptiviteit vooral meer politiek moeten gaan denken: de vertaalslag naar de politiek



maken, concrete en haalbare aanbevelingen voor het beleid formuleren (daarbij rekening houdend met beleidsvoering die incrementeel is), en resultaten in politieke discussies presenteren.

Aan de hand van de resultaten uit paragraaf 1 kunnen we concluderen dat voor het KMBO-onderzoek de communicatie over onderzoeksresultaten niet optimaal is door het ontbreken van structureel overleg en het soms onvoldoende stimulans geven tot gebruik. Een aanzienlijke groep KMBO-onderzoekers komt niet toe aan het formuleren van aanbevelingen, laat staan dat zij met het politiek karakter van de beleidsvorming rekening houden en hun presentatie differentiëren naar soorten gebruikers, besluitvormingscontexten of de strategische haalbaarheid van hun aanbevelingen.

## 5 Conclusies, discussie en aanbevelingen

Het KMBO-onderzoek heeft onvoldoende voldaan aan de informatiebehoefte van beleidsmakers en de bruikbaarheid wordt door programma-coördinatoren als gering beoordeeld. Het incrementele model van beleidsvorming, waarbij beleidsbeslissingen gezien worden als resultaat van machtsverhoudingen, wetenschappelijke kennis slechts één van de informatiebronnen is en het te evalueren programma verschuivende doelen kent met verschillende implementatievarianten, past het best bij de beschrijving van het programmeringsproces, de uitvoering van het KMBO-onderzoek en de communicatie over de resultaten. De belangrijkste oorzaken voor de geringe relevantie zijn:

- a. voor het programmeringsproces: een onvoldoende onderscheid naar informatiebehoefte van soorten gebruikers en te tijdrovende aanbestedingsprocedures;
- b. voor de communicatie over de resultaten: te weinig structureel overleg met opdrachtgevers, te geringe impuls tot gebruik (in de vorm van gedifferentieerde presentatie van politiek haalbare aanbevelingen).

De uitvoering van het onderzoek is onvoldoende volgens het rationele model van beleidsvorming. De uitvoering lijkt wel te voldoen aan de richtlijnen van het incrementele model. De invloed op de relevantie lijkt echter minder groot dan die van de programmerings- en communicatiefase.

## Discussie

De belangrijkste kritiek op het incrementele model, dat de gebruikersfunctie centraal stelt, is dat het de wetenschappelijke kwaliteit van de gegevens verwaarloost. Wat wordt er geëvalueerd als de doelen niet duidelijk zijn en ook nog verschuiven? Hoever gaat de invloed op onderzoeksdesign en uitvoering om de gebruikers te committeren aan het onderzoek? Welke bijdrage levert het gebruiksgerichte onderzoek aan theorievorming? Sommigen, zoals Hofstee (1988), gaan daarin zover dat zij onderwijsonderzoek willen beperken tot effectmeting van leerlingresultaten. Anderen, zoals Scheerens (1988), proberen een brug te slaan tussen het wetenschappelijk en praktijkbelang en ontwerpen een evaluatiekrijgskunde om de politieke bias in onderzoek tegen te gaan. Uitgangspunten voor opdrachtonderzoek zijn naar onze mening:

- a. verbetering van de kwaliteit van de beslissingen over het te evalueren programma;
- b. uitvoering volgens erkende wetenschappelijke criteria (cf. de accurateheidsstandaards van Stufflebeam e.a., 1987).

Beide uitgangspunten staan lang niet altijd tegenover elkaar. Om een adequate beslissing over een programma te kunnen nemen zijn er valide, betrouwbare gegevens nodig over de voortgang en effecten, op basis van veronderstelde doel-middel relaties, of, breder geformuleerd, op basis van een theorie. En dat zijn ook eisen die uit het tweede uitgangspunt voortvloeien.

Tot slot merken we op dat er nog weinig empirische gegevens over het gebruik van onderzoeksresultaten beschikbaar zijn. Zo geven Cousins en Leithwood (1986) aan, in een overzichtsstudie naar het gebruik van onderzoeksresultaten, dat met name weinig bekend is over beïnvloedende factoren in de gebruikerssituatie (de karakteristieken van potentiële gebruikers, de informatiebehoefte van beslis-sers, het politiek klimaat, rol van andere informatiebronnen, de tijdsfactor).

## Aanbevelingen

De aanwijzingen vanuit het incrementele model bieden diverse aanknopingspunten om de relevantie van SVO opdracht-onderzoek te vergroten. Op een rij gezet zijn dat:

### 1 Onderzoeksprogrammering aanpassen aan gebruikersfunctie

Bij de onderzoeksprogrammering dient de informatiebehoefte van de drie onderscheiden gebruikersgroepen (beleidsmakers, programmacoördinatoren, praktijkmensen) scherper gedefinieerd te worden: differentiatie naar gebruik voor wetenschappelijke theorievorming, praktijkkennis en handelingspraktijken, of aansluiting op beleidskaders is hierbij zinvol. Voor de programmering van onderwijsinnovatieprojecten zoals het KMBO, is het verstandig:

- onderscheid naar de functie van onderzoek te maken (gericht op de analyse van problemen, diagnostische functie, op de ondersteuning van het innovatieproces, ontwikkelingsfunctie, of op de vaststelling van de realisering van de doelstellingen, de evaluatiefunctie).
- bij de start een plan voor de systematische registratie van kengetallen (instroom, doorstroom, uitstroom, bestemming) te maken;
- de beleidsvormingscontext en gebruikersfunctie als uitgangspunt te nemen. Het potentieel gebruik van de informatie staat voorop, de middelen daartoe kunnen variëren van versterking van de wisselwerking tussen gebruikers en onderzoekers tot lokaal programmeren en het maken van een context- en beleidsactoranalyse. Voor dit laatste is Van Oijens onderscheid in standaardpatronen van beleidstaken (planbeleid, zorgbeleid, interventiebeleid, implementatiebeleid) behulpzaam, omdat deze zowel de structurering van het kennisdomein als de wijze van informatieverwerking bepaalt.
- de vraagstelling zodanig te construeren dat hierin:
  - de te betrekken probleemobjecten zijn aangegeven;
  - de structuur naar niveau's en geleedheid is bepaald;
  - de functie vanuit de gewenste opbrengst is beredeneerd;
  - de juiste mate van openheid, complexiteit en theoriegerichtheid is opgeroepen (Van Oijen, 1987).

### 2 Versterking van de gebruikersfunctie tijdens de uitvoering van onderzoek

Ter versterking van de gebruikersfunctie van onderzoeksresultaten dient het direct overleg

tussen onderzoekers, onderwijsorganisaties en overheid geïntensiveerd te worden. Dit overleg dient gericht te zijn op opbrengststuring (b.v. bij de formulering van de onderzoeksvraag aangeven aan welke kenmerken het antwoord moet voldoen), aanbrengen van samenhang tussen de activiteiten van de diverse instellingen uit de verzorgingsstructuur, verspreiding van de onderzoeksresultaten en begeleiding daarvan.

### 3. Meer werk maken van de verspreiding van onderzoeksresultaten

Door onderzoekers dient meer aandacht te worden besteed aan de vertaling van hun onderzoeksconclusies in beleidsaanbevelingen voor de verscheidene groepen gebruikers. Bij de planning van het onderzoek zal meer tijd uitgetrokken moeten worden voor de verspreiding van de onderzoeksresultaten, de communicatie daarover en de begeleiding in het gebruik.

Voor controversiële innovatieprojecten (en welk project is dat niet?) betekent dit dat de onderzoeker gericht dient te zijn op de 'policy shaping community' wat betreft de presentatie van de resultaten: haalbare aanbevelingen formuleren, standpunten naar voren brengen in openbare discussies en een impuls tot gebruik van de resultaten geven.

### Noten

- Dat geldt niet voor beleidsonderzoek waarvoor o.a. Van Oijen (1987) een methodologie van de vraag heeft ontwikkeld.
- De onderzoekers hebben overigens geprobeerd dit te voorkomen door (vroegtijdig) hun conclusies aan betrokken politici te sturen.

### Literatuur

- Abt, C. G., *The evaluation of social programs*. Beverly Hills: 1976.
- Babeliowsky, M., M. Derricks, *Randgroepjongeren in het onderwijs*. Een probleemverkenning. Interimrapport. Amsterdam: SCO, 1986.
- Baltussen, H., J. Saris, *Evaluatie deeltijd-KMBO*. Utrecht: LOVWJ, 1986.
- Berg, R. van den & R. Vandenbergh, *Grootschaligheid in de onderwijsvernieuwing*. Tilburg: Zwijzen b.v., 1984.
- Boer, P. den, T. Meesterberends-Harms, J. van

- Splunter, m.m.v. R. Emmelkamp, G. Vonk, *De ontwikkeling van beroepsgerichte programma-eenheden*. Eindrapport van het tweede deelonderzoek naar de onderwijskundige vormgeving van het KMBO. Haren: RION, 1983.
- Bontius, I., S. de Korte & L. Vergouwen, *Meisjes in opleiding voor een verzorgend beroep; een verkennend onderzoek naar de achterstelling van meisjes in het onderwijs in relatie tot de mogelijkheden tot vrouwenemancipatie*. Nijmegen: ITS, 1981.
- Bontius, I., W. Last & S. de Korte, *De aanwezigheid van rol doorbrekende activiteiten; een inventarisatie*. Nijmegen: ITS, Nijmegen, 1981.
- Bontius, I., W. Last & S. de Korte, *Rol doorbreken in de beroepsopleidingen; een onderzoek naar rol doorbrekende activiteiten in het KMBO*. Nijmegen: ITS, 1982.
- Boxtel, H. W., F. J. van der Linden, *Verliezers in het onderwijs*. Nijmegen: Hoogveld Instituut, 1985.
- Brown, R. D., D. L. Newman, L. S. Rivers, A decision context model for enhancing evaluation utilization. *Educational evaluation and Policy Analysis*, 1984, 6 (4), 393-400.
- Buster, A., *Allochtonen tussen school en werk; over de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt voor allochtone jongeren*. Nijmegen: ITS, 1984.
- Cousins, J. B., K. A. Leithwood, Current empirical research on evaluation utilization. *Review of educational research*, 1983, 56(3), 331-364.
- Cronbach, L. J., *Designing evaluations of educational and social programs*. London/San Francisco/Washington: Jossey-Bass Publishers, 1982.
- Cronbach, L. J. and associates, *Toward reform of program evaluation*. London/San Francisco/Washington: Jossey-Bass Publishers, 1980.
- Dekkers, H., R. Don, *Allochtonen en randgroepjongeren in het KMBO*. Nijmegen: ITS, oktober 1987.
- Derriks, M., M. Babeliowsky & E. de Kat, *Randgroepjongeren in het onderwijs*. De onderwijsprojecten. Amsterdam: SCO, 1988.
- Diederer, J., *Beroepslooppaas na KMBO of BBO*. Nijmegen: ITS, 1987.
- Dool, P.C. van den, *Problemen verkennen of problemen maken?* In: K. Beintema et al. (red.), *Naar een strategische programmering van onderwijsonderzoek*. Almere: VOR, 1988.
- Dool, P.C. van den, K. Beintema, E. Roede, P. van der Sijde, *Naar een strategische programmering van onderwijsonderzoek: programmeren na 1987*. In: K. Beintema et al. (red.), *Naar een strategische programmering van onderwijsonderzoek*. Almere: VOR, 1988.
- Dool, P.C. van den & M. W. de Jong, *Wordt vervolgd... Een verkenning van problemen en een programma voor onderzoek in de tweede fase vervolgonderwijs*. Amsterdam/Den Haag: SCO/SVO, 1984.
- Dool, P.C. van den, M. W. de Jong & J. de Wild, *Opvang van specifieke groepen in het KMBO*. Amsterdam: SCO (onderzoeksvoorstel), 1985.
- Dijk, C. van, B. Timmers, *De gaten in de markt; een onderzoek naar de potentiële betekenis van marketing voor de introductie van het KMBO bij het bedrijfsleven*. Nijmegen: ITS, 1986.
- Geel, P. van & J. Kösters, *Nog niet uitgeschakeld. Onderzoek naar schakelprogramma's voor buitenlandse jongeren in het deeltijd KMBO*. Utrecht: LOVWJ/COBO, 1986.
- Geurts, J., *Aankomend vakmanschap als beroep*. Nijmegen: ITS, 1986.
- Geurts, J., B. Høvels, *Het Kort-MBO tussen aanbod en vraag; een onderzoek naar de kwantitatieve aansluitingsproblematiek van schoolverlaters van LBO en MAVO*. Nijmegen: ITS, 1983.
- Geurts, J., H. Koekenbier & P. Lucassen, *Werkende jongeren vier jaar later; verslag van een onderzoek naar vroeger schoolverlaters van 1977*. Nijmegen: ITS, 1984.
- Geurts, J., R. Römken, *Aankomend vakmanschap in metaal en administratie; een exploratief onderzoek naar de kwalitatieve aansluitingsproblematiek van kort-MBO en leerlingwezen*. Nijmegen: ITS, 1985.
- Gunnink, J. W., H. Dekkers, *Emancipatie doelen van het KMBO*. Nijmegen: ITS, oktober 1987.
- Haenen, J. P. P. (red.), *Onderwijswetenschap & onderwijspraktijk. Een LAT-relatie?* Purmerend: Muusses, 1984.
- Hoessel, P. van, *Programmering van beleidsonderzoek*. Den Haag: Vuga, 1985.
- Hofstee, W. K. B., *Voordracht in het kader van het ICO-symposium 'Om de kwaliteit van het onderwijs'*. Ongepubliceerd, 1988.
- Imhoff, E. van, H. A. M. Kuijper, M. M. C. M. Haen & J. M. M. Ritzen, *Het school- en beroepslooppaanonderzoek KMBO-BBO* (eindrapport). Lisse: Swets & Zeitlinger, 1985.
- Jong, M. W. de & P. C. van den Dool, *Hoe zwart is het gat van de mammoet? Een verkenning van problemen en een daarop gebaseerd programma voor onderzoek naar KMBO, leerlingwezen en onderwijzen aan randgroepjongeren*. Amsterdam/Den Haag: SCO/SVO, 1984.
- Jong, M. W. de & P. C. van den Dool, *Het KMBO in perspectief*. Verslag van de studiedag KMBO (15/4/88). Den Haag: SVO, 1988.
- Jong, M. de, T. Moerkamp, J. Onstenk & J. de Wild, *De integratie van het vormingswerk in het KMBO in 6 portretten*. Amsterdam: SCO/VOU, 1987.
- Jong, M. de, T. Moerkamp, J. Onstenk & J. de Wild, *De integratie van het vormingswerk in het KMBO; een onderzoek naar de verworvenheden, plaats en functie van het vormingswerk voor jeugdigen in het di-KMBO en vi-KMBO*. Amsterdam: SCO/VOU, september 1987.
- Jong, M. W. de & J. de Wild, *Samenvattingen van KMBO-onderzoek*. Amsterdam: SCO (rapport no. 157) 1988 a.
- Jong, M. W. de & J. de Wild, *Het KMBO onder de loep. Een programma-evaluatie van de proefprojecten KMBO*. 's Gravenhage: SVO, 1988 b.

- Karstanje, P. N., Evaluatie bij grootschalige onderwijsinnovaties. *Pedagogische Studiën*, 1984, 61(3), 127-138.
- Karstanje, P. N., *Beleidsevaluatie bij controversiële onderwijsvernieuwing. Een vergelijkende gevalstudie naar de toegeschreven en feitelijke functies van evaluatie voor beleidsvorming in de multi-actorcontext van drie grootschalige vernieuwingsprojecten voortgezet onderwijs in de periode 1970-1986*. Amsterdam: P. N. Karstanje en Stichting Kohnstamm Fonds voor Onderwijsresearch, 1988.
- Kayzel, R., J. van Wel, *Veranderingen in de beroepspraktijk van vakmensen en de gevolgen voor beroepsopleidingen*. Den Haag: SVO, 1985.
- Lodewijks, J. G. L. C., Landelijke programmering van beleids- en praktijkgerichte onderwijsresearch. In: K. Beintema et al. (red.) *Naar een strategische programmering van onderwijsonderzoek*. Almere: VOR, 1988.
- Meesterberends-Harms, G., P. den Boer, *Kenmerken van in 1984 beschikbare programma-eenheden*. Deelrapport van derde deelonderzoek. Haren: RION, 1984.
- Meesterberends-Harms, G., P. den Boer, *De ontwikkeling van programma-eenheden in 1982-1983*. Afsluitend rapport over het derde deelonderzoek. Haren: RION, 1985.
- Meesterberends-Harms, G., J. van Splunter, E. Lugthart, *Programma-eenheden in de praktijk*. Verslag van het vierde deelonderzoek. Haren: RION, 1984.
- Meesterberends-Harms, G., P. den Boer, *Programma-eenheden in het kort-MBO*. Groningen: RION, 1988.
- Meijer, K., W. Buurke & B. de Vries, *Stages in beroepsoriënterende opleidingen*. Onderzoeksrapport no. 3 van het leerplaatsenproject. Nijmegen: ITS, 1983.
- Meijer, K., W. Buurke & B. de Vries, *Werkend leren in de elektrotechniek*. Onderzoeksrapport no. 4 van het Leerplaatsenproject. Nijmegen: ITS, 1983.
- Nieuwenhuis, A. F. M. & R. L. A. J. Silvertand, *Secundo*. Tweede programma voor onderzoek in de tweede fase van het voortgezet onderwijs. Groningen, Nijmegen, Den Haag: RION, AOLO, SVO, 1986.
- Nieuwenhuis, A. F. M. & R. L. A. J. Silvertand, *Spoorzaken*. Derde programma voor onderzoek in de tweede fase voortgezet onderwijs. Den Haag: SVO programmeringsstudies, 1987.
- Oijen, P. M. M. van, *Beleid voor kennis*. Bijdrage tot een methodologie van de vraag. Utrecht: Vakgroep planning en beleid/uitgeverij Van Arkel, 1987.
- Oijen, P. van, Naar een opbrengstgericht onderzoeksbeleid. In: K. Beintema et al. (red.), *Naar een strategische programmering van onderwijsonderzoek*. Almere: VOR, 1988.
- Oijen, Van P. M. M., I. Th. M. Snellen & J. M. West-erlaak, *Ambtenaren en onderzoekers*. Samenwerking tussen onderzoek en beleid. Leiden: LIS-BON, 1984.
- Putten, E. M. van, *De niet-technisch-instrumentele doelen in het KMBO: een beschrijving van het verloop van de BOT-B*. Deelrapport van het derde deelonderzoek. Haren: RION, 1984.
- Scheerens, J., *Evaluatie-onderzoek en beleid. Methodologische en organisatorische aspecten*. 's-Gravenhage: SVO, 1983.
- Scheerens, J., *Het sectoronderzoek: onderwijsonderzoek in de marge van wetenschap en beleid? Een studie naar het functioneren van het beleidsgerichte onderzoek in het kader van enkele landelijke innovatieprojecten*. Den Haag: Flevodruk 1984.
- Scheerens, J., Beyond decision-oriented evaluation. *International Journal of Educational Research*, 1987, Vol. 11, nr. 1, 105-114.
- Scheerens, J., *De tiende heupworf van de evaluatiekrijgskunde*. Voordracht in het kader van het ICO-symposium 'Om de kwaliteit van het onderwijs'. Ongepubliceerd, 1988.
- Schepel, C. J. H. & A. P. Kotte, Over programmering gedacht, gesproken en ... gezwegen. In: K. Beintema et al. (red.), *Naar een strategische programmering van onderwijsonderzoek*. Almere: VOR, 1988.
- Stufflebeam, D. L., Professional standards for assuring the quality of educational program and personnel evaluations. *International Journal of Educational Research*, 1987, Vol. 11, nr. 1, 125-144.
- SVO, *KMBO en leerlingwezen: kiezen of delen*. Verslag van een studiedag op 18 maart 1983. 's-Gravenhage: SVO, 1984.
- Tebbertman, M., I. Neuman, *Een onevenredige kans; de situatie van kulturele minderheden in de beroepsopleidingen van het vt-KMBO, dt-KMBO en het leerlingwezen*. Utrecht: COBO, september 1984. Uitleg, 4, no. 25, 2 november 1988.
- Vall, M. van de, *Sociaal beleidsonderzoek, een professioneel paradigma*. Alphen a/d Rijn: Samsom, 1980.
- Vall, M. van de, De waarden-context van sociaal beleidsonderzoek: een theoretisch model. In: M. van de Vall, F. L. Leeuw (red.), *Sociaal beleidsonderzoek*. 's-Gravenhage: Vuga, 1987, 35-56.
- Vries, B. de, J. van Wel-Berretty, *Tien jaar buitenschools leren*. Nijmegen: ITS, 1986.
- Vries, B. de, W. Buurke & K. Meijer, *Werkend leren in het beroeps onderwijs*. Eindrapport van het leerplaatsenproject. Nijmegen: ITS, 1983.
- Vries, G. de, m.m.v. M. W. de Jong, *Schooluitval en -verzuim in het voortgezet onderwijs*. Een literatuurstudie. Amsterdam: SCO, 1987.
- Weiss, C. H., Toward the future of stakeholder approaches in evaluation. In: R. Conner, et al., *Evaluation studies review annual. Vol. 9*, Beverley Hills: 1984, 255-268.

## *Curricula vitae*

*M. W. de Jong* (1956) studeerde onderwijspsychologie en is werkzaam in de onderzoeksgroep 'Wisselwerkingen tussen onderwijs en arbeid' van de Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek (SCO).

*J. de Wild* (1955) studeerde onderwijskunde en was werkzaam bij de Vakgroep Onderwijskunde

Utrecht waar hij o.a. onderzoek deed naar de positie van allochtonen in het voortgezet onderwijs.

*P. J. van den Dool* (1954) studeerde onderwijspsychologie, was programmaleider van de groep 'Wisselwerkingen tussen onderwijs en arbeid' en is thans hoofd van de afdeling Beleidsanalyse Beroepsonderwijs van het ministerie van O & W.

*Adres:* SCO, Grote Bickersstraat 172, 1013 KS Amsterdam

*Manuscript aanvaard* 5-6-'89

## **Summary**

Jong, M. W. de, J. de Wild & P. van den Dool. 'Is educational research serving the information of usergroups?' *Pedagogische Studiën*, 1989, 66, 429-441.

Research on Secondary Vocational Education isn't serving optimal the practical information needs of three usergroups: policy-makers, program-coördinators and practitioners. This is negatively influenced by 1) the inflexibel process of research programming that doesn't account for the differential information needs of the three usergroups and 2) insufficient communication over the research results: lack of stimulating the use of the results and of structural contact between customers and researcher.

The influence of design and used methods of datagathering remain unclear, although the 27 described research projects better satisfy the guidelines of the incremental, politically orientated model of decisionmaking on educational programs than the rational model.

Most important recommendations to improve the utility and feasibility standards are: a) adapting the process of programming to the different userfunctions; b) increasing the userfunction during research undertaking and c) intensifying the communication over the research results, e.g. through aiming at the policy shaping community.